

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΤΕΤΑΡΤΗ 17 ΙΟΥΝΙΟΥ 2020 -
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

Α. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία 518b-519a

A1.

α.

1. Λάθος

«Αί μὲν τοίνυν... ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι... οὔσα».

2. Λάθος

«ὕπὸ δὲ... γίγνεται».

3. Σωστό

«Τούτου τοίνυν... διαμχανήσασθαι».

β.

- «σφεῖς» → τινὲς ἐπαγγελλόμενοι
- «ὦ» → ὄργανον

B1. Για να μπορέσει ο άνθρωπος να απεγκλωβιστεί από την πρόσδεση στον παραπλανητικό κόσμο των αισθήσεων και να αναθεί, απελευθερωμένος πια, σε μια νοητική θεώρηση του κόσμου, είναι απαραίτητη μια ψυχική μεταβολή: η *περιαγωγή της ψυχής*. Η λέξη δηλώνει καταρχάς την απομάκρυνση από τη μία, δεδομένη και υποχρεωτική οπτική γωνία· έτσι, η *περιαγωγή* είναι αρχικά (αλλά όχι πρωταρχικά) μια σφαιρική διεύρυνση της οπτικής γωνίας, μια περιστροφή.

Δεν αρκεί, όμως, αυτή για να απεγκλωβιστεί ο άνθρωπος από την αποκλειστικά αισθητηριακή πρόσληψη του κόσμου. Χρειάζεται η φιλοσοφική παιδεία που θα κάνει

την *περιαγωγή* ολική μεταστροφή της ύπαρξης, ώστε ο άνθρωπος να μπορεί να βλέπει, πάνω και πέρα από τα επιμέρους αντικείμενα, την ουσία του καθενός και να νοεί την Ιδέα τους.

Η λέξη *περιαγωγή* είναι η μεταστροφή και έχει φιλοσοφική βαρύτητα, διότι δείχνει πως η γνώση και η παιδεία, καθώς στρέφεται στον κόσμο, οφείλει να έχει πάντα καθολικό χαρακτήρα και να μην εξαντλείται σε προσέγγιση από μία επιμέρους οπτική γωνία. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η χρήση του δεοντολογικού ρηματικού επιθέτου *περιακτέον*, το οποίο όμως δεν προτρέπει απλώς σε μια ευρύτερη θέαση αλλά αποβλέπει σε μια μεταστροφή της ψυχής από τον κόσμο των αισθήσεων προς τον κόσμο των Ιδεών. Πρόκειται, όπως και στην περίπτωση της παιδείας, για μια στροφή όλης της ύπαρξης προς τον «ήλιο», προς το αγαθό –για μια επώδυνη πορεία. Λίγο παρακάτω (521 d) ο Πλάτων θα ονομάσει την άνοδο της ψυχής προς το όντως *ὄν*, «μεταστροφή/επιστροφή της ψυχής από μια νυχτερινή μέρα στην αληθινή μέρα» –και αυτή είναι η «αληθινή φιλοσοφία». Αξίζει να τονιστεί ότι η λέξη *φανός* σημαίνει *φωτεινός, λαμπρός*, ενώ η λέξη *σκοτώδης*, που ακολουθεί, είναι αντίθετη. Η συνηθισμένη στον Πλάτωνα αντίθεση ανάμεσα στο φως και το σκοτάδι λειτουργεί συμβολικά για την αντίθεση παιδείας – *απαιδευσίας (έλλειψη παιδείας)*. Θα κατανοήσουμε καλύτερα αυτήν την ουσιαστικοποιημένη μετοχή του *εἰμί*, αν σκεφτούμε ότι αποδίδει την υπαρκτική σημασία του *ρήματος*. Το *ὄν* είναι το υπαρκτό. Η αναζήτηση του αληθινά υπαρκτού αποτέλεσε εξ αρχής για τη φιλοσοφία μέγα ερώτημα, το λεγόμενο οντολογικό ερώτημα: *τὸ πάλαι τε καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ζητούμενον καὶ ἀεὶ ἀπορούμενον, τί τὸ ὄν* (Αριστοτέλης, *Μετὰ τὰ φυσικά* 1028b2-4). Αυτό που υπάρχει πραγματικά είναι μόνο οι *Ιδέες*, όχι τα αισθητά.

Ο Πλάτων με τη θεωρία των Ιδεών έθεσε το πρόβλημα της ουσίας, το οντολογικό. Για πρώτη φορά χρησιμοποιεί την «ουσία» ως φιλοσοφικό όρο. Με τον όρο «ουσία» ο Πλάτων θέλει να δηλώσει ότι υπάρχει κάτι το οποίο αποτελεί μέσα στο σύμπαν γενικώς τη σταθερή βάση, κάτι το οποίο συντηρεί και δίδει ύπαρξη σε όλα τα όντα. Ο δε φιλόσοφος έχει τα μάτια της ψυχής του στο όραμα του θείου όντος. Το όραμα αυτό, που ο Πλάτων το ονομάζει *ιδέα*, εμφανίζεται στους ανθρώπινους πνευματικούς οφθαλμούς, όταν αντικρίζουν το *ὄν* «*διαλογισμῶν*» και όχι *δια αισθήσεων*.

Ο φιλόσοφος ταυτίζει το αληθινά υπαρκτό με το αγαθό, ακριβέστερα με την Ιδέα του Αγαθού, που είναι το φαινότατον του ὄντος. Η Ιδέα του αγαθού κατά συνέπεια είναι η ύψιστη δυναμική αρχή, η οποία παρέχει τη δυνατότητα στα όντα να υπάρχουν και να γίνονται αντικείμενα της γνώσης. Η ιδέα του Αγαθού είναι αρχή του «είναι» και του «γιγνώσκεισθαι», αρχή οντολογική και γνωσιολογική συγχρόνως.

Η παιδεία είναι η τέχνη που, αναπροσανατολίζοντας και καθοδηγώντας τις δεδομένες γνωστικές δυνατότητες του ανθρώπου, προάγει την ολιστική και βαθμιαία προσέγγιση του Αγαθού. Η θέαση του Αγαθού προϋποθέτει μια ψυχική μεταστροφή. Ο ευκολότερος (*ῥᾶστα*) και αποτελεσματικότερος (*ἀνυσιμώτατα*) τρόπος για να επέλθει αυτή η μεταστροφή είναι η τέχνη της παιδείας. Δεν θα προσφέρει η παιδεία κάποιες εξωτερικές πληροφορίες ως καινούργιες γνώσεις· θα ενεργοποιήσει τις ίδιες τις γνωστικές δυνάμεις του ανθρώπου. Μόνο έτσι μπορεί να παραχθεί μια γνώση ριζωμένη μέσα του, βιωμένη και ανθεκτική στη λήθη.

Η γνώση και η επιστήμη γεννιούνται μέσα στον άνθρωπο· κατά συνέπεια, η διαδικασία απόκτησής τους, η παιδεία, είναι μια εσωτερική, ψυχική, διεργασία: η σταδιακή απομάκρυνση από το πρόσκαιρο γίνεσθαι (*ἐκ τοῦ γιγνομένου*), και η θέαση του Αγαθού μέσα από μια ολιστική (*σύν ὅλη τῇ ψυχῇ*) προσέγγισή του.

Ὅπως το μάτι απαιτεί στροφή ὅλου του σώματος για να έχει ολοκληρωμένη θέαση του αντικείμενου του, έτσι και η γνώση απαιτεί ψυχική, δηλαδή βιωματική σχέση του ανθρώπου με το γνωστικό αντικείμενο· απαιτεί μια μεταστροφή της ψυχής (*περιακτέον εἶναι*) και επιτυγχάνεται με τη συνδρομή ποικίλων δυνάμεων της και όχι μόνο με τον νου. Γι' αυτό και ο Πλάτων χρησιμοποιεί το ρήμα *θεῶμαι*, το οποίο συναιρεί τις αισθητηριακές και νοητικές γνωστικές δυνατότητες του ανθρώπου, επικυρώνοντας την άμεση σχέση του με τον κόσμο.

B2. Η παιδεία αυτή στην οποία αναφέρεται ο Σωκράτης είναι διαφορετική απ' εκείνη που επαγγέλλονται οι σοφιστές ως εμφύτευση από το τίποτα δυνάμεων στην ανθρώπινη ψυχή. Είναι γνωστή η εκ διαμέτρου αντιθετική στάση του Σωκράτη και των σοφιστών απέναντι στην παιδεία. Ο Σωκράτης δεν άσκησε επαγγελματικά (επ' αμοιβή) τη διδασκαλία. Πίστευε ότι δεν μεταδίδει γνώσεις, απλώς βοηθά τον συνομιλητή του να τις ανακαλύψει μέσα του: το παιδί δεν το γεννά η μαία αλλά η μητέρα του. Αντίθετα, πολλοί σοφιστές άσκησαν επαγγελματικά τη διδασκαλία, μεταδίδοντας στους μαθητές τους γνώσεις ρητορικής, πολιτικής και άλλες. Αντίστοιχες, βέβαια, προς τους υψηλούς στόχους των πλουσίων και φιλόδοξων μαθητών τους ήταν και οι αμοιβές τους.

Η παιδεία δεν είναι μια διαδικασία με την οποία η επιστήμη, η ορθή δηλαδή και τεκμηριωμένη γνώση, εισάγεται έξωθεν στην ψυχή του δέκτη της (μολονότι αυτό ακριβώς υποστηρίζουν ορισμένοι αυτόκλητοι επαγγελματίες της εκπαίδευσης). Ο Πλάτων υποστηρίζει ότι η γνώση και η απόκτησή της δεν είναι κάτι εξωτερικό, επιφανειακό· είναι μια εσωτερική λειτουργία, η οποία στην πλατωνική φιλοσοφία αποκαλείται συμβολικά *ανάμνησις*. Μια πληροφορία ή ένα σύνολο πληροφοριών τα οποία προσλαμβάνει ο άνθρωπος από εξωτερικές πηγές (π.χ. εικόνες, ακούσματα, συμβατικά μαθήματα) και τα εσωτερικεύει μέσω των αισθήσεών του, δεν συνιστούν για τον Πλάτωνα αληθινή γνώση. Ενδεχομένως, μάλιστα, να συνιστούν και παραπλάνηση, να υποσκάπτουν την αληθινή γνώση, καθώς δημιουργούν την ψευδαίσθηση της κατοχής της.

Ο Πλάτωνας τονίζει ότι η καθολική εφαρμογή της παιδείας προϋποθέτει εμπνευσμένο παιδαγωγό. Ο Σωκράτης διασαφηνίζει το ρόλο του σωστού παιδαγωγού λέγοντας ότι δεν μοιάζει με εκείνον που πιστεύει ότι η εκπαίδευση γεμίζει τις ανθρώπινες ψυχές, σαν βάζει φως στα μάτια των τυφλών ανθρώπων (Φασί δέ που οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναι, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες). Με την τετραπλή χρήση της πρόθεσης *ἐν* στην α' παράγραφο ο Πλάτων προσπαθεί να αισθητοποιήσει τον εσωτερικό, βιωματικό χαρακτήρα της γνώσης.

Ο Φιλόσοφος τη θεωρεί «ψυχής περιαγωγή» (521c), στροφή των οφθαλμών της ψυχής προς τη γνώση και προς το είναι, δηλαδή προς το Αγαθό. Η παιδεία είναι η καθοδήγηση του στοιχείου, που ενυπάρχει μέσα στον άνθρωπο, προς την αληθινή περιοχή του όντος, που προϋποθέτει την αποκάθαρση της ψυχής από τις φαύλες επιθυμίες, πράγμα που μπορεί να συντελεστεί από την παιδική ηλικία. Το έργο αυτό της αποκάθαρσης και της καθοδήγησης μπορούν να το αναλάβουν μόνον οι φιλόσοφοι, που έχουν υψωθεί στην ενόραση του Αγαθού.

Την πληροφορία δεν τη λαμβάνει έξωθεν, αλλά την ανακαλύπτει και την παράγει μέσα του. Γι' αυτό και αυτήν την έντονα βιωματική, γνωστική διαδικασία την ονομάζει συμβολικά «ανάμνησιν» (Φαίδων 76a). Αυτή η παιδεία, η πλήρης, που αποσκοπεί στη θέαση του Αγαθού, ερμηνεύεται από τον Πλάτωνα ως διαδικασία αναμνήσεως. Η ψυχή ανήκει εκ της ουσίας της στον αιώνιο κόσμο και όχι στον παροδικό. Έχει ζήσει πολλές γήινες ζωές, ενώ πριν από αυτές και ανάμεσά τους έχει αντικρίσει την «επέκεινα πραγματικότητα». Πριν τη γήινη ζωή η ψυχή είχε άμεση θέα της αληθινής πραγματικότητας, ευρισκόμενη στον κόσμο των Ιδεών, (Μένων, 81d). Ως εκ τούτου, η παιδεία μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο στο να ανακαλέσει εκ νέου στη μνήμη του τι είχε γνωρίσει κάποτε, αλλά το λησμόνησε. Κάθε γνώση που αποκτούμε στον κόσμο αυτό, στην πραγματικότητα συνιστά ανάμνηση. Για την ανάκτηση της απολεσθείσας γνώσης, απαιτείται αληθινή και διαρκής προσπάθεια και ως εκ τούτου η απόκτησή της δεν συνίσταται στον ρόλο του παθητικού δέκτη μιας διδαχής, αλλά στην προσωπική διανοητική προσπάθεια, στη συμμετοχή στην «έρευνα».

B3.

1. α
2. γ
3. β
4. β
5. γ

B4.

α.

- φανόν → φάσμα
- άνασχέςθαι → ανακωχή
- περιεκτέον → άξονας
- τετραμμένω → ανατροπή
- έντιθέντες → παρακαταθήκη
- άπόλλυσι → απώλεια

β. Πολλοί νέοι αναζητούν τη «γη της επαγγελίας» στο εξωτερικό.

Η επιστήμη της ιατρικής έχει σημειώσει ραγδαία πρόοδο τα τελευταία χρόνια.

B5. Ομοιότητα κειμένων σχετικά με το σκοπό της παιδείας

Απόψεις Δελμούζου	Απόψεις Πλάτωνα
ΠΑΙΔΕΙΑ	
1. Η ψυχική όμως καλλιέργεια και η ελευθερία δεν έρχονται έτοιμα απ' έξω, παρά είναι καρπός που ωριμάζει μέσα μας ολοένα και περισσότερο με αδιάκοπη ατομική προσπάθεια.	→ Παιδεία = Ανάμνηση και Περιαγωγή της ψυχής (εσωτερική, βιωματική διαδικασία και όχι έξωθεν δοσμένη γνώση) (1 ^η και 2 ^η παράγραφος)
2. Με προσπάθεια και δοκιμασία λυτρώνεται με τον καιρό το άτομο από το βάρος της ύλης και υψώνεται σκαλί το σκαλί προς τον ελεύθερο άνθρωπο.	→ Απομάκρυνση από τον κόσμο του γίνεσθαι (τον φθαρτό απατηλό κόσμο) και ορθός προσανατολισμός προς τον νοητό κόσμο που είναι αιώνιος όπου η ψυχή θα γνωρίσει τα όντως όντα (όλη τη ψυχή... δ' εἶναί φαμεν τάγαθόν).
3. Στο ιδανικό αυτό μπορεί να πλησιάσει άλλος λιγότερο και άλλος περισσότερο, ανάλογα με τη δύναμή του. Και θα το πλησιάσει πάντα με τη δική του ιδιότυπη μορφή, τη μορφή που πηγάζει και ορίζεται από τα διαλεκτά και γόνιμα στοιχεία που κλείνει μέσα του.	→ Φρόνηση: Θεϊκή ιδιότητα που συμβάλλει στην μεταστροφή της ψυχής (ή δὲ τοῦ φρονῆσαι παντός μᾶλλον θειοτέρου τινός τυγχάνει).

Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ξενοφών, Πόροι V, 11-13, (OXFORD CLASSICAL TEXTS)

Στο παρακάτω απόσπασμα του διδακτικού έργου «Πόροι ἢ περί προσόδων» ο Ξενοφών συνδέει την οικονομική ευημερία της Αθήνας με τα αγαθά της ειρήνης.

Γ1. Μετάφραση:

και αν κανείς με ρωτήσει· και βέβαια, αν κάποιος αδικεί την πόλη, λες ότι πρέπει να κάνουμε ειρήνη μαζί του; δεν θα το έλεγα· αλλά περισσότερο υποστηρίζω ότι πολύ γρηγορότερα θα τους τιμωρούσαμε, αν δεν αδικούσαμε κανέναν· γιατί δεν θα είχαν κανένα σύμμαχο.

Γ2. Κατά τον Ξενοφώντα η ειρήνη έχει περισσότερα πλεονεκτήματα έναντι του πολέμου, όσον αφορά την οικονομική ευημερία της πόλης. Πιο συγκεκριμένα, παλαιότερα, τον καιρό της ειρήνης είχαν εισρεύσει πάρα πολλά χρήματα στην πόλη, ενώ κατά τη διάρκεια του πολέμου όλα αυτά κατασπαταλήθηκαν. Επιπλέον, εξαιτίας του πολέμου πολλά από τα ήδη υπάρχοντα έσοδα εξαφανίστηκαν και όσα εισέρευσαν δαπανήθηκαν σε ποικίλες σπατάλες. Αντίθετα, την περίοδο της ειρήνης είχαν αυξηθεί τα έσοδα και ήταν δυνατόν στους πολίτες να τα διαχειριστούν όπως ήθελαν.

Γ3. α.

- **έκλιπούσας** → **έξελειπες**
- **είσελθούσας** → **είσηεις/ είσηεισθα**
- **καταδαπανηθείσας** → **κατεδαπανῶ**

β.

- **μᾶλλον** → **θετικός: μάλα**
υπερθετικός: μάλιστα
- **θᾶπτον** → **θετικός: ταχύ/ τάχα/ ταχέως**
υπερθετικός: τάχιστα

Υ.

- τις → τισί(ν)
- προσόδους → αί πρόσοδοι
- πολίταις → ὦ πολῖτα

Γ4.

α.

- ἡ εἰρήνην: β' ὀρος σύγκρισης ἀπὸ τὸ «κερδαλεώτερον». Ἐκφέρεται με ἡ καὶ ὁμοίωπτα με τὸν α' ὀρο σύγκρισης: «πόλεμον». Τὸ «εἰρήνην» εἶναι, ἐπίσης, ὑποκείμενο τοῦ ἀπαρεμφάτου «εἶναι», ἀφοῦ συνδέεται παρατακτικὰ με τὸ διαζευκτικὸ ἢ με τὸ ἄλλο ὑποκείμενο: «πόλεμον».
- ταῦτα: ὑποκείμενο τοῦ ρήματος «κριθείη», αττικὴ σύνταξη
- τῶν προσόδων: ὀνοματικὸς ἐτερόπλωτος προσδιορισμὸς, γενικὴ διαιρετικὴ στο «πολλάς»
- ἄγειν: ὑποκείμενο τοῦ ἀπρόσωπου ρήματος «χρή», τελικὸ ἀπαρέμφατο.

β.

- ἀνενεχθέντα: κατηγορηματικὴ μετοχὴ, συνημμένη στο ἀντικείμενο τοῦ ρήματος «εὐρήσει», τὸ «χρήματα». Εἶναι κατηγορηματικὴ γιὰτὶ ἐξαρτάται ἀπὸ ρῆμα που δηλώνει εὐρεση/ ἀνακάλυψη/ διαπίστωση/ ἔλεγχο καὶ μεταφράζεται με «ὅτι» ἢ «να»

γ.

- «πῶς ἂν ἄμεινον ταῦτα κριθείη»: Πρόκειται γιὰ δευτερεύουσα ὀνοματικὴ πλάγια ἐρωτηματικὴ πρόταση, που λειτουργεῖ ὡς ἀντικείμενο στο γνωστικὸ ρῆμα «οἶδα». Εἶναι μερικῆς ἀγνοίας, εἰσάγεται με τὸ ἐρωτηματικὸ ἐπίρρημα «πῶς» καὶ ἐκφέρεται με δυνητικὴ εὐκτικὴ που δηλώνει τὸ δυνατόν σε παρόν/ μέλλον.

- «ὡς χρῆ καί προς τοῦτον εἰρήνην ἄγειν»:

Πρόκειται για δευτερεύουσα ονοματική ειδική πρόταση που λειτουργεί ως αντικείμενο στο λεκτικό ρήμα «λέγεις». Εισάγεται με τον ειδικό σύνδεσμο ὡς και εκφέρεται με οριστική που δηλώνει το πραγματικό.

Επιμέλεια: Κολοκυθά Δήμητρα

Μαντουβάλου Μ. Ηλιόχαρη

Μανωλάκη Αγγελική

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ